

Ljiljana Blagojević, Radojka Kobentar

Stiske zaposlenih v oskrbi starostnikov z okužbo s covidom-19

POVZETEK

Razglasitev pandemije covid-19 je 11. marca 2020 na svetovni ravni opozorila na resne zdravstvene posledice okužbe, še posebej pri najbolj ranljivih družbenih skupinah. V institucionalnem varstvu starostnikov je dnevno število okuženih in obolelih stanovalcev s covidom-19 izjemno hitro naraščalo. Starostniki pri tem niso bili vedno deležni bolnišnične obravnave, mnogi so ostajali v domski oskrbi in prejeli potrebno zdravstveno obravnavo. Standard obravnave obolelih s covidom-19 je med drugim zahteval oblikovanje rdeče in sive zone, kar je ponekod povzročalo hude težave zaradi prostorskih in kadrovskih primanjkljajev. Obstoječi resursi niso zadostili potrebam obravnave številnih obolelih starostnikov. Medicinske sestre in sodelavci v zdravstveni negi in oskrbi so bili izpostavljeni izjemnim delovnim obremenitvam ob visokem tveganju za okužbo njih samih, stanovalcev ter svojih bližnjih, kar je vplivalo na duševno zdravje strokovnih ekip. Namen naše raziskave je bil ugotoviti pojavljanje anksioznosti in depresivnosti pri zaposlenih v institucionalnem varstvu med drugim valom epidemije okužb s covidom-19. V ta namen sva uporabili kvantitativno metodo raziskovanja s standardiziranimi vprašalnikoma Patient Health Questionnaire 9 ali Vprašalnik o bolnikovem zdravju (PHQ 9), ki je presejalno orodje za depresivnost, in z vprašalnikom Generalized Anxiety Disorder ali Lestvico za oceno anksioznosti (GAD 7). Z dodatnimi vprašanji glede covid-19 sva pridobili subjektivno oceno zaznanih podpornih dejavnikov v delovnem okolju. Raziskava je potekala med 1. in 20. 12. 2020 v dveh enotah doma starostnikov v Osrednjeslovenski regiji.

Ugotovili sva visoko stopnjo depresivnosti in anksioznosti pri zaposlenih, pri večjem številu pa tudi osebno izkušnjo s covidom-19, ali v obliki pozitivnega testa ali karantene. Bojazen zaposlenih, da bi okužili stanovalce ali svoje družinske člane, je bila tako močna pri kar dveh tretjinah vprašanih. V prihodnje bo potrebno razmisliti o strokovni pomoči zaposlenim in jih opolnomočiti z veščinami za obvladovanje stresa v delovnem okolju, kadar se znajdejo v izjemno obremenjenih situacijah.

Ključne besede: covid-19, stres, zaposleni, institucija, starostnik

AVTORICI

Ljiljana Blagojević, dipl. med ses., višja svetovalka za področje socialnega varstva, je zaposlena v Domu starejših občanov Ljubljana Vič-Rudnik kot vodja bivalne enote Kolezija. Sodeluje tudi v izobraževalnem procesu dijakov in študentov

kot mentorica praktičnega pouka na prvi stopnji študija. V delovni organizaciji je promotor zdravega staranja in uvajanja na dokazih podprte zdravstvene nege in oskrbe. Strokovno znanje ves čas izpopolnjuje na seminarjih in delavnicah doma ter v tujini.

Doc. dr. Radojka Kobentar je aktivna sodelavka na Fakulteti za zdravstvo Angele Boškin, nosilka in predavateljica predmeta Zdravstvena nega starostnika z gerontologijo ter mentorica študentom zdravstvene nege na prvi in drugi stopnji študija. Raziskovalno se ukvarja s preučevanjem potreb starostnikov, še posebej obolelih z demenco.

ABSTRACT

Distress of Employees in the Care of the Elderly with an COVID-19 Infection

The proclamation of the COVID-19 pandemic, on March 11, 2020, drew global attention to the serious health consequences of the infection, especially among the most vulnerable social groups. In the institutional care of the elderly, the daily number of infected and residents who have fallen ill with COVID-19, was namely growing alarmingly fast. However, the elderly did not always receive hospital treatment, thus many remained in residential care and in this way received the necessary medical treatment. The standard of treatment of patients with COVID-19, among other things, required the creation of a red and gray zones, which in some places caused significant issues, due to obvious space and staff shortages. Existing resources thus did not meet the needs for treatment of numerous elderly patients. Nurses and other professionals in nursing and care were therefore exposed to extreme workloads at high risk of infecting themselves, residents and their loved ones, which of course affected the mental health of these professional teams. The purpose of the present study was to determine the occurrence of anxiety and depression in institutional care staff during the second wave of the epidemic of COVID-19 infections. For this purpose, the authors used a quantitative research method with the standardized Patient Health Questionnaire 9 or PHQ 9, which is a screening tool for depression, and the Generalized Anxiety Disorder or GAD 7 questionnaire. We investigated the presence of anxiety and depression among institutional care employees with additional anonymous questions related to COVID-19 and a subjective assessment of perceived supportive factors in the work environment. The mentioned research took place between 1 and 20 December 2020 in two units of a home for the elderly in the Central-Slovenia region.

We have found that employees showed a high level of depression and anxiety and in large numbers confirmed the personal experience of respondents with COVID-19, in terms of a positive test for COVID-19 and/or were given orders for isolation or quarantine. Employees' fear of infecting residents or their family

members was extremely strong in as many as two-thirds of respondents. Therefore, it becomes quite clear that in the future, it will be necessary to consider professional assistance to employees through empowerment via strategies for managing stress in the work environment when they are faced with such extremely stressful situations.

Keywords: COVID-19, stress, employees, institution, elderly

AUTHORS

Ljiljana Blagojević, RN., a senior counselor in the field of social protection, is employed at the Ljubljana Vič - Rudnik care home as the Head of the Inhouse care unit in the Kolezija branch. She also participates in the educational process of high school and university students as a advisor for practical lessons at the first level of studies. Within her work organization, she promotes healthy ageing and the introduction of evidence-based nursing and care. She is also constantly improving her professional knowledge at seminars and workshops at home and abroad.

Radojka Kobentar, PhD, Senior Lecturer, is an active staff member at the Faculty of Health Angela Boškin, lecturer in the course Nursing of the Elderly with Gerontology. She is also a advisor to nursing students at the first and second level of studies. Her research interests include the needs of the elderly, especially those with dementia.

1 UVOD

Svetovna zdravstvena organizacija je 11. marca 2020 razglasila pandemijo koronavirusne bolezni covid-19 (Corona Virus Inflammation Disease), saj je število obolelih po vsem svetu izjemno hitro naraščalo. Tudi v Sloveniji je bila že 12. marca 2020 razglašena epidemija; tedaj smo zaznali skoraj 100 novih okužb covid-19 dnevno. Sledili so nujni ukrepi za obvladovanje okužbe: nadzor in omejitev vstopa na meji z Italijo, kjer je bila situacija posebej pereča, ter pod določenimi pogoji tudi iz drugih držav, zaprtje šol, vrtcev, javnih zavodov, kulturnih ustanov in nenujnih prodajaln, prepoved letalskega prometa in drugih nenujnih storitvenih dejavnosti. Spoznanje, da se virus širi prek kontaktov in aerosolov, je namreč zahtevalo znatne omejitve socialnih stikov, uporabo osebnih zaščitnih sredstev ter razkuževanje rok in kontaktnih površin. Okužba z virusom namreč poteka neposredno kapljično s trajanjem v inkubacijski dobi med 1 in 14 dni, običajno pa med 3 in 7 dni. Povzroči zelo nalezljivo bolezen, ki najbolj prizade ne pljučne mešičke in lahko izzove tudi vnetja drugih vitalnih organov (ledvic, srca ...) (Huang in drugi; 2020; Pappa in Dafogianni, 2020).

Starostniki v institucionalni oskrbi so bili zaradi teh vzrokov med bolj ogroženimi skupinami za okužbo, predvsem zaradi možnosti vnosa okužbe od zunaj, hitrega širjenja okužbe v zaprtih prostorih in oslabelega imunskega odziva

(Harrington in drugi, 2020; Wang in drugi, 2020; Yang in drugi, 2020). Simptomi okužbe so se kazali z znaki blage do hude pljučnice in kot sindrom hude dihalne stiske, ali sindrom sistemske odpovedi več telesnih organov (Galehdar in drugi, 2020; Sun in drugi, 2020). Na podlagi omenjenih dejstev je bilo po priporočilih epidemiološke stroke nepričakovano veliko število starostnikov, kritično obolelih s covidom-19, napoteno v socialno izolacijo in zdravljenje hudih simptomov ali na zdravljenje v bolnišnico glede na svojo starost, pridružene bolezni in možnost akutnega poslabšanja bolezni (Bernabeu-Wittel in drugi, 2020; Bianchetti in drugi, 2020; Harrington in drugi, 2020; Strang, in drugi, 2020; Tonini in drugi, 2020). Nekateri zavodi za oskrbo starostnikov so sledili navodilom, da glede na določene kriterije niso pošiljali vseh bolnikov v bolnišnice, čeprav v domovih niso imeli dovolj kadrovskih niti materialnih virov za obvladovanje bolezni (Blanco Donoso in drugi, 2020). Zdravstveno krhki starostniki s pridruženimi boleznimi so bili tako izpostavljeni povečanemu tveganju za smrtni izid zaradi covid-19, pri čemer so strokovni krogi mnenja, da bi številnejše napotitve v bolnišnice rešile več življenj (Strang in drugi, 2020).

Oboleli starostniki s covidom-19 so namreč zaradi narave razvoja bolezni, slabše imunosti in osnovnih bolezni hitro kazali napredovanje in hude simptome bolezni z visokim deležem tistih v kritičnem stanju (Wang in drugi 2020). Najbolj tipičen znak je bila zvišana telesna temperatura, suh kašelj, utrujenost, glavobol in izguba okusa in vonja (Pappa in Dafogianni, 2020). Zdravljenje in zdravstvena nega so vključevali protivirusno terapijo, izolacijo, simptomatsko podporo in spremljanje napredovanja bolezenskih znakov (Sun in drugi, 2020). Ob tem je približno 20 % obolelih za covidom-19 potrebovalo zdravljenje s kisikom (Galehdar in drugi, 2020). Umrljivost starostnikov je v Evropi kljub vsem ukrepom znašala med 42 % in 57 % in v ZDA pa med 2 % in 82 % (Bernabeu-Wittel in drugi, 2020; McGilton in drugi, 2020; Stern in Klein, 2020). V raziskavi na Madžarskem so ugotovili, da je okoli 76,7 % umrlih zaradi covid-19 bilo starejših od 65 let z več kroničnimi obolenji (Kemenezi in drugi, 2020).

Podlaga za takšno zaskrbljujoče širjenje okužb na mednarodni ravni je po mnenju številnih avtorjev več dejavnikov, ki so prispevali k širjenju koronavirusne bolezni v institucionalni oskrbi: opustitev prijave izbruha bolezni dihal, prihajanje okuženih brez znakov okužbe na delo, nezadostno poznavanje in spoštovanje standardnih praks za nadzor okužb, nezadostne zaloge osebne zaščitne opreme, sredstev za razkuževanje rok in površin ter prepozno prepoznavanje okužb (Harrington in drugi, 2020, McGilton in drugi, 2020). Institucije za dolgotrajno namestitve starostnikov so bile posebej izpostavljene širjenju okužbe tudi zaradi slabega zdravstvenega stanja starostnikov, specifičnosti bivalnih enot, majhnega števila zaposlenih v rednem delovnem času, dvojne izmene zaradi bolniške odsotnosti osebja, nezadostne uporabe zaščitne opreme, kar je povzročalo visoke stopnje stresa in anksioznosti (Ayalon in drugi, 2020).

Strokovnjaki menijo, da je verjetni vir širjenja okužbe v domovih gibanje osebja (Chen in drugi 2020).

Zmožnosti za odziv zdravstvenih delavcev na novo epidemijo je zahtevalo nujno ukrepanje za obvladovanje širjenja, obolevnosti in umrljivosti (Galehdar in drugi, 2020). Akutna faza epidemije v prvem valu 2020 je namreč z nepričakovano velikim številom obolelih s covidom-19 v zelo kratkem času ogrozila tudi zdravje izpostavljenih zdravstvenih delavcev z biološkim in psihosocialnim dejavnikom tveganja (Magnavita in drugi, 2020; Pappa in Dafogianni, 2020). Raziskava, ki so jo opravili med zdravstvenimi delavci s pozitivnim testom na covid-19 v Italiji, ker so imeli nezaščitene stike z obolelimi, ugotavlja pogostost anksioznosti pri 16,6 % vprašanih in depresivnosti v 20,3 % (Magnavita in drugi, 2020). Han in drugi (2020) so ugotovili podobno sliko: anksioznost 20,6 % in depresivnost v 28,7 %. Zaposleni v domovih starostnikov so ob pomanjkanju in prepočasni dobavi zaščitne opreme utrpeli večje tveganje za okužbo, kar se je kazalo z bolniškimi odsotnostmi kadra ter posledično povečano delovno obremenitvijo zaposlenih. Strokovnjaki tudi navajajo, da so psihološke posledice krizne situacije, ki so povezane s trpljenjem, zaskrbljenostjo, neuskkljenostjo med zahtevami in viri, socialnimi pritiski ter pogostejšim soočanjem s smrtjo, pomembno vplivale na travmatizacijo zaposlenih zaradi stresa (Ayalon in drugi, 2020; Blanco Donoso in drugi, 2020). V kvalitativni raziskavi na Kitajskem opisujejo subjektivne izkušnje zdravstvenega osebja pri obravnavi oseb z okužbo s covidom-19: najprej so se pokazala negativna čustva, utrujenost, nelagodje, občutek strahu in nemoči. Zaznali so tudi občutke tesnobe ob izraženi zaskrbljenosti za zdravje svojih družinskih članov. Aktivacija spoprijemanja s stisko je zato vključevala prilagajanje, altruistična dejanja, timsko podporo in racionalno odzivanje. V isti raziskavi so bile medicinske sestre zato hvaležne kolegom za podporo, poudarjale so pomen zdravja in družine ter prevzemale odgovornost pri obvladovanju epidemije. Postopoma so se po usposabljanju pojavljala tudi pozitivna čustva zadovoljstva in zaupanja pri nadzoru epidemije ter občutki umirjenosti, sproščenosti in sreče pri spoprijemanju z izzivi (Han in drugi, 2020; Sun in drugi, 2020).

V Španiji je izbruh epidemije covida-19 razkril vse ravni ranljivosti sistema oskrbe starostnikov ter opozoril na pomen zagotavljanja potrebnih resursov za kolektivno spopadanje z univerzalnim stresorjem covid-19 (Blanco Donoso in drugi, 2020; McGilton in drugi, 2020). Pandemija covida-19 je zahtevala takojšnji odziv za obvladovanje nastale situacije, zato so regulatorni organi izdali priporočila in smernice, ki obsegajo naprej usmeritve glede človeških virov in uvajanje sprememb (obveščanje osebja, zagotavljanje varnosti, pravočasna komunikacija in uporabni dokumenti in viri za vse udeležene). Druga smernica se osredotoča na osebje ter obvladovanje stresa s podpiranjem njihovega zdravja in dobrega

počutja. V tretji smernici so se zavzeli za stimulativen plačni sistem (McGilton in drugi, 2020).

V raziskavi, ki so jo opravili na Švedskem v zvezi s smrtnimi izidi zaradi covid-19, so opozorili na posredne vzroke zapoznele obravnave starostnikov, poslabšanja kroničnih bolezni in psihološke stiske zaposlenih (Strang in drugi, 2020). Kronično pomanjkanje kadra v domovih starostnikov, visoke delovne obremenitve, prekarni delovni pogoji in nizek socialno ekonomski status zaposlenih kažejo na globalno krizo v oskrbi starostnikov. V nekaterih okoljih so poročali o povečani odsotnosti z dela zaradi stresa in celo odpovedi delovnega razmerja zaradi strahu pred okužbo (McGilton in drugi, 2020), česar ne gre zanemariti.

Poglavitni razlogi za hitro širjenje okužbe so bili namreč tudi neustrezno kadrovanje pred samim izbruhom epidemije in kršitve predpisov o nadzoru okužb. V raziskavi v Kaliforniji so primerjali število zaposlenih registriranih medicinskih sester v domovih z okužbami s covidom-19 in brez njih ter prišli do sklepa, da je v domovih z nižjim kadrovskim standardom prihajalo do več kršitev v zvezi z nadzorom okužb in zagotavljanjem kakovostne in varne obravnave, kar je povzročilo kar dvakrat več okužb kakor sicer (Harrington in drugi, 2020). Strokovnjaki so tako povezali kadrovske standarde s kazalniki kakovosti zdravstvene nege in oskrbe, kot so: dehidracija, razjede zaradi pritiska, okužbe, bolečine, (ne)odvisnost pri izvajanju osnovnih vsakdanjih opravil, nezadostna prehranjenost, nezadostna jutranja nega, pretirana uporaba zdravil, višja stopnja umrljivosti, manj hospitalizacij, neizvedena zdravstvena nega, varnostni zapleti, padci in drugo (Harrington in drugi, 2020; Weite in drugi, 2019). Raziskava, ki so jo opravili na Kitajskem, pa je ugotovila pomanjkanje znanja zaposlenih v zdravstveni negi in oskrbi o okužbi s covidom-19; predlagali so usposabljanje osebja za spoprijemanje s to zelo nalezljivo boleznijo.

Raziskava, ki so jo opravili Galehdar in drugi (2020) na vzorcu 20 medicinskih sester, je opozorila še na nepoznane razsežnosti bolezni, od blagih znakov do smrtnega izida. Prav v tej raziskavi so navedli omejitvene ukrepe, prepoved stikov s svojci in poslovitve od umrlega, omejitev stikov medicinskih sester z družinskimi člani zaradi nevarnosti okužbe, spoštovanje preventivnih ukrepov (osebna zaščitna oprema, maska, rokavice, razkuževanje rok in površin), ki so izzvali utrujenost in občutke negotovosti. Delo medicinskih sester v kriznih situacijah povzroči izjemen psihični pritisk. Psihosocialni odzivi zdravstvenih delavcev na okužbo vključujejo tesnobo, depresijo, socialno odtujenost, nižjo oceno preživetja, potenciranje možnosti okužb, spodbujanje preventivnih ukrepov in večje potrebe po zdravstveni obravnavi (Hosseinzadeh-Shanjani in drugi, 2020). Prav občutek odgovornosti je medicinske sestre spodbudil k okrepitvi poklicne identitete ter k postopnemu prilagajanju, sprejemanju in pozitivni osebni rasti (Pappa in Dafogianni, 2020, Mullera in drugi, 2020).

Pappa in Dafogiani (2020) v svojem preglednem članku opisujeta, da so medicinske sestre bolj kakor drugi sodelavci ob prvem izbruhu epidemije doživljale psihične simptome. Približno 60,7 % vprašanih sicer ni imelo psihičnih težav, okoli 39,2 % vprašanih pa je navajalo znake le-teh; od tega depresivnost 15,3 % in anksioznost 17,6 % ter stres. Psihološkega svetovanja je bilo deležno 37,2 % oseb. Opozarjajo tudi, da so medicinske sestre zaradi direktne izpostavljenosti okužbi, podaljšanega delovnika in kontinuitete zdravljenja, izolacije in pogostih smrti bolnikov, razvile občutke krivde, samoobtoževanja in neuspeha. Strategije spoprijemanja so vključevale predvsem osredotočenje na težave (Galehdar in drugi, 2020; Huang in drugi, 2020; Luceno-Moreno in drugi, 2020).

Pandemija covid-19 je znatno obremenila zdravstvene sisteme z nabavo osebne zaščitne opreme, s testiranjem, z zagotavljanjem posteljnih kapacitet v bolnišnicah in zdravljenjem velikega števila obolelih (Tracy in drugi, 2020; Yang in Lingli, 2020). Izjemno visoko število obolelih in visoko tveganje za okužbo je od vodstvenega kadra zahtevalo realno zastavljene urnike dela, učinkovito komunikacijo, spremljanje in nadzor okužb ter psihološko podporo izvajalcem zdravstvenih storitev, so izpostavili Yang in Lingli (2020).

Če kratko povzamemo navedene ugotovitve, kažejo dileme, ki se pojavljajo med zaposlenimi, da svoje delo lahko opravljajo, če so zanj usposobljeni, izkušeni in se počutijo kompetentne, vendar pa delo v izrednih razmerah ne zadosti zahtevanim normam. Duševne motnje, ki se kažejo med zaposlenimi, zahtevajo primarno preprečevanje in sekundarno prepoznavanje zgodnjih znakov psihičnih odklonov in zdravljenje tistih, ki imajo resne težave (Tracy in drugi, 2020; Williamson in drugi, 2020). Tracy in drugi (2020) opozarjajo tudi na »moralno škodo« zaradi dela izven poklicnih kompetenc in usposobljenosti s stalnim spreminjanjem kliničnih smernic ob omejitvi virov pri večjem številu obolelih in umrlih ob manjšem številu zaposlenih zaradi izolacije in karantene. Opozarjajo tudi, da so delovne organizacije dolžne poskrbeti za zdravje in varnost pri delu (Williamson in drugi, 2020), kar je še posebej pomembno.

Tudi namen najine raziskave je bil ugotoviti, kakšno je stanje anksioznosti in depresivnosti pri zaposlenih v zdravstveni negi in oskrbi starostnikov v institucionalnem varstvu. V ta namen sva ugotavljali delež anksioznosti in depresivnosti pri zaposlenih in ga povezali z nekaterimi osebnimi podatki v zvezi s covidom-19 ter oceno podpornih aktivnosti na delovnem mestu.

2 METODE

Raziskava temelji na kvantitativnem pristopu z uporabo dveh standardiziranih presejalnih vprašalnikov, ki sta prosto dostopna in že uporabljena v slovenskem prostoru. Podatki so pridobljeni z vprašalnikom Patient Health Questionnaire-9 (PHQ 9) – vprašalnik o bolnikovem zdravju. Ta vprašalnik je presejalno orodje za

depresivnost in vsebuje 9 vprašanj na lestvici od 0 in 3, z maksimalnim številom točk 27. Število doseženih točk med 0 in 4 kaže, da depresija ni prisotna, 5 do 9 točk nakazuje blago depresijo, 10 do 14 točk zmerno depresijo, 15 do 19 točk kaže na zmerno hudo depresijo ter 20 do 27 opozarja na hudo depresijo (Konec Juričič in drugi, 2016). Drugi uporabljeni vprašalnik, Generalized Anxiety Disorder Scale (GDA 7) – lestvica za oceno anksioznosti – vsebuje 7 vprašanj v razponu med 0 in 3 z maksimalnim številom točk 21; 5 do 9 točk nakazuje blago anksioznost, 10 do 14 točk zmerno anksioznost in 15 ali več hudo anksioznost (Jelenko Roth in Dernovšek, 2011). Vprašalnikoma sva dodali anonimne osebne podatke v povezavi s covidom-19 in vprašanja o podpornih aktivnostih v delovnem okolju. Cronbach alfa koeficient za lestvico anksioznosti je znašal 0,921 točk ter za depresivnost 0,824 točk.

Vodstvo domov sva najprej seznanili in zaprosili za dovoljenje raziskovanja. Nato je bilo razdeljenih 70 vprašalnikov, vrnjenih in izpolnjenih pa 50 vprašalnikov – to je 71,43 %. V zgoraj raziskanem vzorcu je bilo 20 % moških in 80 % žensk, povprečna starost je bila 44,74 let ($\pm 13,76$ let). Poklicna struktura: 48 % bolničarjev, 20 % zdravstvenih tehnikov, 10 % diplomiranih medicinskih sester ter 22 % drugih sodelavcev v zdravstveni negi in oskrbi.

Anketiranje sva izvedli v dveh enotah doma starostnikov v Osrednjeslovenski regiji. Vstopni kriteriji so bili: starost nad 18 let, informirano soglasje, delo v neposredni zdravstveni negi in oskrbi starostnikov obolelih s covidom-19 in razumevanje slovenskega jezika. V celotnem postopku zbiranja in vrednotenja vprašalnikov je bila zagotovljena popolna anonimnost anketirancev z napovedano možnostjo, da lahko kadarkoli prenehajo z izpolnjevanjem vprašalnikov brez kakršnikoli posledic. Izpolnjene vprašalnike so anketiranci oddali v za ta namen pripravljeno skrinjico ter z oddajo potrdili svojo prostovoljno udeležbo. Postopek anketiranja je potekal v drugem valu epidemije med 1. in 20. decembrom 2020.

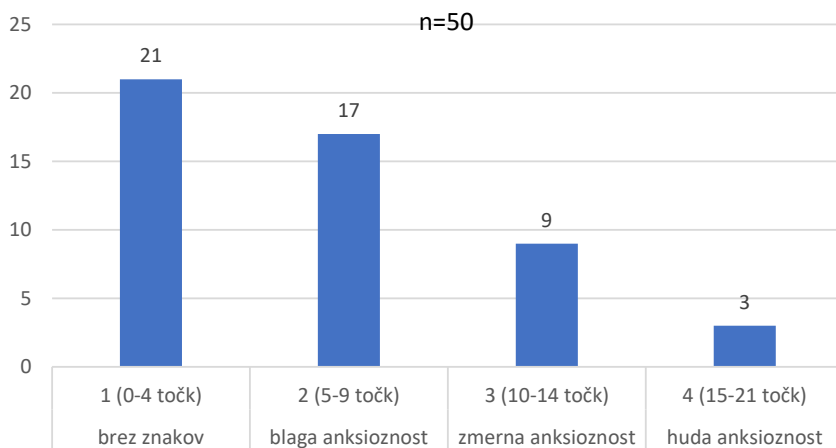
Pridobljene podatke sva statistično obdelali s pomočjo opisne statistike in t-testom za dva neodvisna vzorca. Upoštevali sva statistično značilnost $p=0,05$; podatke sva obdelali s statističnim paketom SPSS 22.

3 REZULTATI

3.1 POJAVNOST ANKSIOZNOSTI IN DEPRESIVNOSTI MED ZAPOSLENIMI V INSTITUCIONALNEM VARSTVU

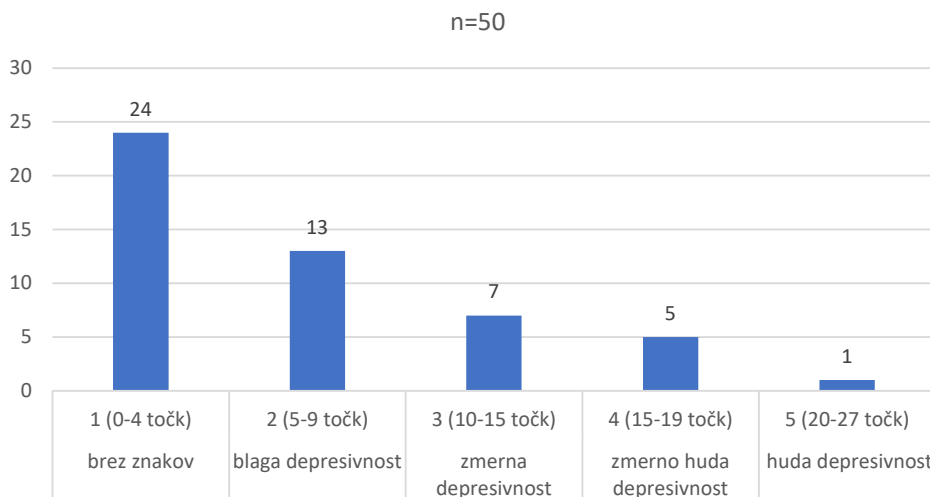
Rezultati kažejo, da je okoli 42 % ($n=21$) vprašanih doseglo 4 in manj točk, kar pomeni, da ne kažejo znakov anksioznosti, naslednjih 34 % ($n=17$) je doseglo med 5 in 9 točk, kar opredeljuje blago anksioznost. Zmerno in hudo anksioznost pa sva zaznali pri 24 % vprašanih ($n=12$) (Slika 1).

Slika 1: Prikaz pojavnosti anksioznosti med zaposlenimi (vprašalnik GAD 7)

Glede depresivnosti rezultati kažejo, da med zaposlenimi kar 48 % (n=24) nima teh znakov, blago obliko depresivnosti pa doživlja 26 % vprašanih (n=13). Zmerno stopnjo depresivnost sva zaznali pri 14 % (n=7) vprašanih ter zmerno hudo in zelo hudo pri 12 % (n=6) vprašanih oseb (Slika 2).

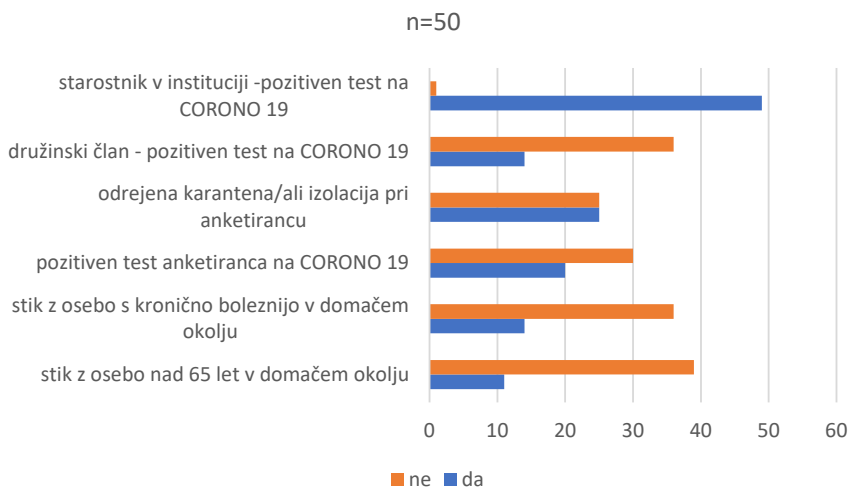

Slika 2: Prikaz rezultatov za pojav depresivnosti med zaposlenimi (PHQ 9)

3.2 REZULTATI ODGOVOROV NA DODATNA VPRAŠANJA

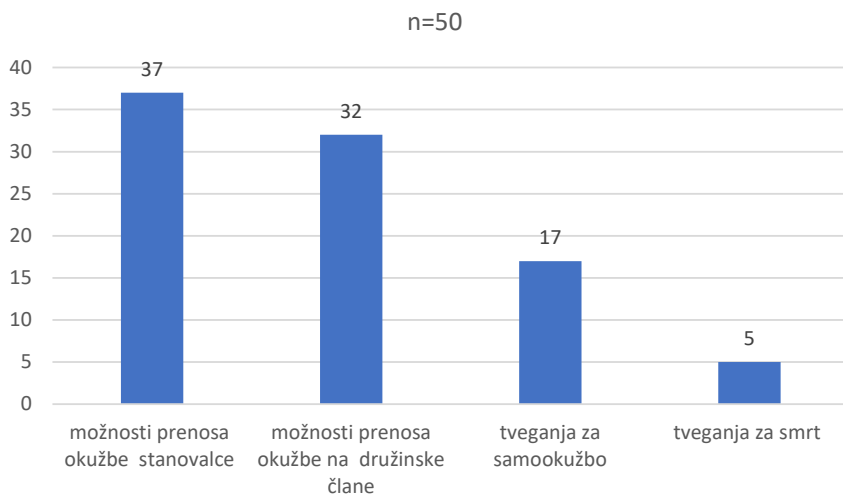
Poleg navedenih dveh vprašalnikov sva anketirance povprašali tudi o direktnih stikih z osebami nad 65 let, stikih z osebami s kronično boleznijo, ali so sami ali njihov svojec bili pozitivni pri testiranju na covid-19 in če so jim odredili izolacijo oz. karanteno. Iz odgovorov sva ugotovili, da so med zaposlenimi številni

imeli pozitiven izid testa na covid-19 in da so vsi zaposleni, razen enega, delali s stanovalci, ki so bili pozitivni na covid-19. V domačem okolju pa so vprašani bili v stiku z osebo starejšo nad 65 let in osebo s kronično boleznijo (Slika 3).

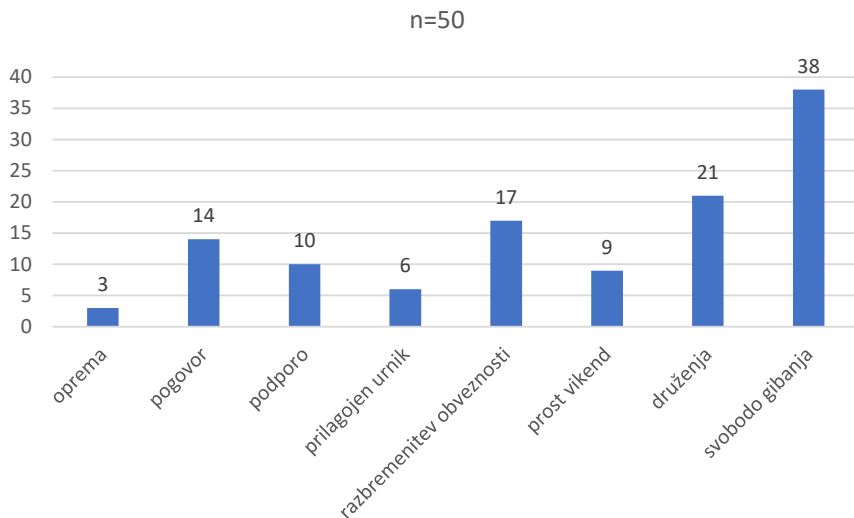
Slika 3: Prikaz odgovorov zaposlenih na dodatna vprašanja v zvezi s covidom-19

Na podlagi gornjih podatkov prikazuje v nadaljevanju rezultate o prisotnosti strahu pri zaposlenih v zvezi z možnostjo prenosa okužbe covid-19. Ugotovili sva namreč, da so zaposleni čutili največ strahu prav zaradi prenosa okužbe na stanovalce – kar 75 % (n=37) in družinske člane – 64 % (n=32). Manj jih je čutilo strah zaradi tveganja za lastno okužbo – 34 % (n=17), najmanj pa so občutili strah zaradi lastne smrti (Slika 4).

Slika 4: Prikaz odgovorov na vprašanje: Česa vas je najbolj strah?

Podporne aktivnosti v delovnih organizacijah in izven njih sva ugotavljali z vprašanjem: *Kaj najbolj pogrešate v delovni organizaciji?*, pri katerem je bilo možnih več odgovorov. Najbolj so pogrešali svobodo gibanja – 76 % (n=38) in druženje – 42 % (n=21). Med podpornimi aktivnosti v delovni organizaciji so najbolj pogrešali razbremenitev obveznosti – 34 % (n=17), pogovor – 28 % (n=14) in podporo – 20 % (n=10) (Slika 5).

Slika 5: Prikaz odgovorov vprašanih na vprašanje: *Kaj najbolj pogrešate?*

Zanimalo naju je tudi ali med zaposlenimi, ki imajo znake anksioznosti, in tistimi, ki jih nimajo, obstajajo razlike v zaznavanju *stikov z osebo nad 65* ($F=54,054$; $t=2,623$, ($sp=48$), $p=0,000$) in *kronično boleznijo* ($F=17,460$, $t=1,865$, ($sp=48$), $p=0,000$). V ta namen sva s t-testom za dva neodvisna vzorca potrdili, da te razlike obstajajo, vendar so izjemno majhne. Razliko med skupinama vprašanih, ki nimajo znakov depresivnosti, in tistimi, ki jih kažejo, zaznamo pri vprašanju *o družinskem članu s pozitivnim testom na covid-19*, in sicer $F=4,744$, $t=1,075$, $sp=48$, $p=0,034$.

4 RAZPRAVA

Rezultati najine raziskave kažejo, da so zaposleni v neposredni zdravstveni negi in oskrbi v zajetih domovih starostnikov pokazali relativno visok delež anksioznosti (58 %) in depresivnosti (52 %), če mednje štejemo tudi najbolj blage stopnje. Podatki so podobni tistim iz Španije, kjer so v prvem valu pandemije zaznali največje število obolelih za covidom-19 in so na vzorcu 1422 zdravstvenih delavcev ugotovili, da je 56,6 % kazalo znake posttraumatske stresne motnje, 58,6 % anksiozne motnje, 46 % depresivne motnje in se je kar 41,1 % le-teh počutilo

čustveno izčrpane (Luceno-Moreno in drugi, 2020). Opozorili so tudi, da so mlajši delavci občutili več posttravmatskega stresa in tesnobe, kar so razložili s pomanjkanjem delovnih izkušenj v podobnih situacijah (Luceno-Moreno in drugi 2020).

Z izločitvijo blagih stopenj je zmerno in hudo stopnjo anksioznosti kazalo 24 % (n=12) vprašanih; zmerno, zmerno hudo in hudo stopnjo depresivnosti pa je občutilo 26 % (n=13) vprašanih. V tem kontekstu so se najini rezultati približali že opravljenim raziskavam v tujini. Znano je, da hujše oblike anksioznosti in depresivnosti motijo funkcioniranje posameznika, njegovo delovno uspešnost in kakovost življenja. Velja tudi izpostaviti, da delo z obolelimi starostniki zahteva maksimalno stopnjo pozornosti, znanja in kompetentnosti zdravstvenih delavcev in sodelavcev z visoko stopnjo empatije in spoštovanja človeškega dostojanstva ob upoštevanju kakovosti in varnosti pri izvajanju aktivnosti in intervencij zdravstvene nege in oskrbe. Prav v stresni situaciji, kakršna je bila pandemija covid-19, je bil zaznani stresni odziv zaposlenih v naši raziskavi izjemno močan, sploh če upoštevamo dejstvo, da je 40 % (n=20) vprašanih bilo pozitivnih na testu za covid-19, in da je 50 % (n=25) teh imelo odrejeno karanteno ali izolacijo. Najino mnenje je, da je obremenilni stresni dejavnik dejstvo, da so vsi razen enega vprašanega navedli, da so delali s stanovalci obolelimi s covidom-19. Tako smo na podlagi analiziranih podatkov pokazali večplastnost problema pri delu v institucionalni oskrbi starostnikov. Seveda pri tem ne smemo zanemariti, da so v družinskem okolju prav tako obstajali dejavniki tveganja, kar je po naši domnevi dodatno ojačalo vpliv stresa, a to presega okvir pričujoče raziskave.

Brez dvoma je strah spremljevalec kriznih situacij; čim bolj je posameznik življenjsko ogrožen, več strahu občuti. Vprašani so izražali največ strahu zaradi prenosa okužbe s covidom-19 na stanovalce, nato na družinske člane in nase, najmanj strahu pa je bilo pred smrtjo zaradi okužbe. Nekateri strokovnjaki so razloge za stiske povezovali z razsežnostmi bolezni, delovnim okoljem, poklicnimi obveznostmi in osebnimi občutki nemoči pri soočanju s hudim potekom bolezni. Tako so v Španiji na vzorcu 101 osebe v zdravstveni negi in oskrbi tesnobo povezovali z občutki krivde zaradi pomanjkanja časa za stanovalce, zaradi neučinkovitega reševanja situacij, omejenih kadrovskih virov, zaradi zaznavanja nižje usposobljenosti ali učinkovitosti. Strokovnjaki so tam opozorili, da je višja stopnja tesnobe napovedovala slabše odnose s svojci stanovalcev in večjo obremenjenost s stresom zaradi dela s kognitivno obolelimi stanovalci; tega vidika v najinem vzorcu nisva raziskovali, zanj je možnost v prihodnjih raziskavah.

V najini raziskavi sva ugotavljali stike v družinskem okolju s starostniki nad 65 letom starosti in z osebami s kroničnimi boleznimi, pri katerih obstaja višje tveganje za okužbo s covidom-19, kar lahko dodatno zviša anksioznost in depresivnost. Posebne razmere v delovnih okoljih z velikim številom hudo bolnih, pomanjkanje osebne zaščitne opreme, dodatne nadure in dvojne izmene

z negotovimi delovnimi pogoji ne eni strani, ter stresorji v družinskem okolju zaradi zaprtja šol in vrtcev, alternativnih oblik izobraževanja in varstva otrok ob kronično bolnih starših na drugi strani, so postavili zaposlene pred veliko dilemo, ki je zvišala občutenje tesnobe, kar ugotavlja tudi Ayalon s sodelavci (2020).

Veliko negativnih čustev strahu, tesnobe in nemoči so poleg psiholoških dejavnikov povzročili tudi fizična izčrpanost, nevarnost za zdravje in pomanjkanje znanja (Galehderin drugi, 2020; Sun in drugi, 2020). V presečni študiji v Španiji ugotavljajo, da visoke delovne obremenitve, socialni pritisk iz dela, vsakodnevni stik s trpljenjem in strah pred okužbo zvišujejo raven travmatičnega stresa, saj so prav medicinske sestre in zdravniki sprejemali najtežje odločitve zaradi povečanih potreb po zdravstveni obravnavi zaradi obolevnosti starostnikov s covidom-19 (Blanco Donoso in drugi, 2020). Ob pregledu zgornjih ugotovitev meniva, da so omenjene raziskave prispevale k širšemu razumevanju spremenjenih delovnih razmer pri delu z obolelimi s covidom-19 ter osvetlile potrebo po dvigu odpornosti zaposlenih na stres in izboljšanju njihovih strategij spoprijemanja z njim.

Raziskava Suna s sodelavci (2020) opozarja na potrebo po zgodnjih psiholoških intervencijah, kar podpira teorijo Lazarusa (1984), da je učinek stresorja odvisen tudi od kognitivnega vrednotenja in spoprijemanja s situacijami. Prav medicinske sestre in sodelavci v zdravstveni negi in oskrbi so nenehno prilagajali kognitivno vrednotenje situacij s pomočjo lastnega strokovnega znanja, uravnoteženja notranjih resursov z zunanjimi dejavniki socialne podpore sodelavcev, ob dodatnem prilagajanju prehrane, gibanja in spanja, kar je imelo pozitivne vplive na njihovo duševno zdravje. Samorefleksija lastnih občutenj in vrednot z občutkom odgovornosti je udeležene spodbudila k aktivnemu sodelovanju v obravnavi okuženih pacientov ob hkratni okrepitvi poklicne identitete, ugotavlja Galehdar s sodelavci (2020); medicinske sestre so namreč tiste, ki so kontinuirano zagotavljale zdravstvene storitve in doživljale najvišjo stopnjo stresa. Našteta dejstva bi vzbujala manj stresa in anksioznosti, če bi zdravstvenim delavcem zagotovili dovolj osebne zaščitne opreme, omogočili usposabljanje za delo z okuženimi in preventivno psihološko podporo. Nošenje zaščitne opreme je namreč naporno, neprijetno in izčrpavajoče, saj zaposleni niso bili v zadostni meri deležni intervalov počitka, ki bi omogočali prepotrebno pitje tekočin, prehranjevanje, uporabo toaletnih prostorov, tuširanje in osvežitev, pravijo Galehdar in sodelavci (2020), Pappa in Dafogiani (2020) ter Sun in sodelavci (2020).

Subjektivna ocena zaposlenih na vprašanje *Kaj najbolj pogrešate*, je nakazala pomen svobode gibanja in potrebe po druženju. Vsak človek je namreč psihosocialno bitje in za svoj zdrav obstoj potrebuje soljudi. Glede delovnega okolja so vprašani odgovorili, da najbolj pogrešajo razbremenitev obveznosti, pogovor in podporo. S tem dejstvom opozarjava na potrebne spremembe vodenja v delovnih okoljih, ki naj bi zajele delovne obremenitve, podporne intervencije za obvladovanje stresnih situacij in kulturo varnosti.

Avtorici se zavedava omejitve raziskave, ki je vezana na majhen vzorec anketirancev, izvedena v le eni instituciji za zdravstveno nego in oskrbo starostnikov ter ob neugodnem času v obdobju strogih protikoronskih ukrepov. Zato posploševanje rezultatov ni smiselno, lahko pa dobljene rezultate primerjamo s podobnimi iz tujine.

5 SKLEPNA SPOZNANJA

Zdravstveni delavci in sodelavci v institucionalni oskrbi starostnikov so bili v drugem valu epidemije covid-19 neizpodbitno izpostavljeni povečani stopnji stresnih dejavnikov v delovnem okolju; pogrešali so aktivnosti, ki bi jih razbremenile stresa. Rezultati najine raziskave kažejo, da visok delež zaposlenih čuti znake anksioznosti in depresivnosti; ta delež je primerljiv z raziskavami v drugih državah. Celostna psihosocialna pomoč zaposlenim bi bila v zelo zahtevnih situacijah dobrodošla, vendar se je delovne organizacije v našem primeru niso posluževale. Zato bi veljalo razmisliti o alternativni, da bi vsem zaposlenim preventivno omogočili izobraževanje in delavnice o obvladovanju stresa, da bi jih opolnomočilo za uspešnejše spoprijemanje s kriznimi situacijami. Kaže namreč, da so v kriznih situacijah bili najbolj obremenjeni tisti s šibkimi kompetencami, z manj delovnimi izkušnjami in tisti, ki so v družinskem okolju imeli stike z imunsko šibkejšimi posamezniki. Navkljub vsemu pa izstopa, da so vprašani izrazili skrb za starostnike, kar kaže na njihovo visoko stopnjo empatije in odnosa do soljudi. Stiske zaposlenih bi dodatno zmanjšali z razbremenitvijo v delovnem okolju, na kar so vprašani opozorili. Znano je, da so kadrovski in kvalifikacijski standardi in normativi izjemno nizki in da ravno v institucionalnem varstvu zelo primanjkuje kvalificiranih zdravstvenih in socialnih delavcev in sodelavcev. Nerešena vprašanja s tega zahtevnega področja oskrbe ostajajo na robu javne razprave, kar jasno kaže na nezadostno skrb za naše starostnike. Zato naj rezultati služijo kot vzpodbuda za spoprijemanje s težavami in za nadaljnje raziskave, da bi trenutno negativno sliko popravili s praktičnimi izboljšavami.

LITERATURA

- Ayalon Liat, Zisberg Anna, Cohn-Schwartz Ella, Cohen-Mansfield Jiska, Perel- Evin Silvia, Bar-Asher Siegal Elitzur. (2020). Long-term care settings in the times of covid-19: challenges and future directions. *International Psychogeriatrics*, letnik 32, št. 10, str. 1239–1243.
- Bernabeu-Wittel, M., Ternero-Vega, J.E., Díaz-Jiménez, P., Conde-Guzmán, C., Nieto-Martín, M.D., Moreno-Gaviño, L., Delgado-Cuesta, J., Rincón-Gómez, M., Giménez-Miranda, L., Navarro-Amuedo, M.D., Muñoz-García, M.M., Calzón-Fernández, S., Ollero-Baturone, M. (2020). Death risk stratification in elderly patients with covid-19. A comparative cohort study in nursing homes outbreaks. *Archives of Gerontology and Geriatrics*, št.91. V: <https://doi.org/10.1016/j.archger.2020.104240> (sprejem 20.12.2020).
- Bianchetti Angelo, Bellelli Giuseppe, Guerini Fabio, Marengoni Alessandra, Padovani Alessandro, Rozzini Renzo, Trabucchi Marco (2020). Improving the care of older patients during the COVID-19

- pandemic. *Aging Clinical and Experimental Research* *Aging Clinical and Experimental Research*. V: <https://doi.org/10.1007/s40520-020-01641-w> (sprejem: 21.1.2021).
- Blanco-Donoso Luis Manuel, Moreno-Jiménez Jennifer, Amutio Alberto, Gallego-Alberto Laura, Moreno-Jiménez Bernardo, Garrosa Eva, (2020). Stressors, Job Resources, Fear of Contagion, and Secondary Traumatic Stress Among Nursing Home Workers in Face of the covid-19: The Case of Spain. *Journal of Applied Gerontology*, str. 1–13. V: <https://sagepub.com/journals-permissions> (sprejem 20.12.2020)
- Chen M. Keith, Chevalier Judith A., Long Elisa F. 2020. Nursing home staff networks and covid-19. V: <http://www.nber.org/papers/w27608> (sprejem: 20.1.2021).
- Galehdar Nasrin, Kamran Aziz, Toulabi Tahereh, Heydari Heshmatolah (2020). Exploring nurses' experiences of psychological distress during care of patients with covid-19: a qualitative study. *BMC Psychiatry*, št. 20, str. 489. V: <https://doi.org/10.1186/s12888-020-02898-1> (sprejem: 20.1.2021)
- Grabowski David C., Mor Vincent (2020). Nursing Home Care in Crisis in the Wake of covid-19. *JAMA* letnik 7, št. 324. V: <https://jamanetwork.com/on> (sprejem 20.12.2020)
- Han Lin, Wong Frances Kam Yuet, M She Dong Li, Li Si Yan, Yang Yun Fang, Jiang Meng Yao, Ruan Yue, Su Qian, Ma Yuxia, Foon Chung Loretta Yuet (2020). Anxiety and Depression of Nurses in a North West Province in China During the Period of Novel Coronavirus Pneumonia Outbreak. *Journal of Nursing Scholarship*, letnik 52, št. 5, str. 564–573.
- Harrington Charlene, Ross Leslie, Chapman Susan, Halifax Elizabeth, Spurlock Bruce, Bakerjian Debra (2020). Nurse Staffing and Coronavirus Infections in California Nursing Homes. *Policy, Politics, & Nursing Practice*, letnik 21, št. 3, str.174–186.
- Hosseinzadeh-Shanjani Zarintaj, Hajimir Khadijeh, Rostami Bahram, Ramazani Shokoufeh, Dadashi Mohsen (2020). Stress, Anxiety, and Depression Levels Among Healthcare Staff During the covid-19 Epidemic. *Basic and Clinical Neuroscience* str. 163 -170. V: <http://dx.doi.org/10.32598/bcn.11.covid19.651.4> (sprejem: 20.1.2021)
- Hosseinzadeh-Shanjani, Z., Hajimiri, Kh., Rostami, B., Ramazani, Sh., Dadashi, M. (2020). Stress, Anxiety, and Depression Levels Among Healthcare Staff During the covid-19 Epidemic. *Basic and Clinical Neuroscience*, št. 11 str. 163-170.
- Huang Huaping, Zhao Wen-Jun, Li Gui-Rong (2020). Knowledge and Psychological Stress Related to covid-19 Among Nursing Staff in a Hospital in China: Cross-Sectional Survey Study. *JMIR Form Res*, letnik 4, št. 9, e20606, str. 1. V: <https://formative.jmir.org/2020/9/e20606> (sprejem: 20.1.2021)
- Jelenko Roth Petra, Dernovšek Zvezdana Mojca (2011). Generalizirana anksiozna motnja. *Ljubljana: Mylan d. o. o.* str. 14.
- Kemenesi Gábor, Kornya László, Tóth Gábor Endre, Kurucz Kornélia, Zeghib Safia, Somogyi Balázs A. Zöldi Viktor, Urbán Péter, Herczeg Róbert, Jakab Ferenc (2020). Nursing homes and the elderly regarding the covid-19 pandemic: situation report from Hungary. *GeroScience*, št. 42 str.1093–1099.
- Konec Juričič Nuša, Roškar Saška, Jelenko Roth Petra (2015). Prepoznavanje in obravnava depresije in samomorilnosti pri pacientih v ambulantni družinskega zdravnika. Priručnik za strokovnjake na primarni zdravstveni ravni. *Ljubljana : Nacionalni inštitut za javno zdravje*, str.97.
- Luceño-Moreno Lourdes, Talavera-Velasco Beatriz, García-Albuerna Yolanda, Martín-García Jesús (2020). Symptoms of Posttraumatic Stress, Anxiety, Depression, Levels of Resilience and Burnout in Spanish Health Personnel during the covid-19 Pandemic. *Int. J. Environ. Res. Public Health* št. 17, 5514. V: <https://doi.org/10.3390/ijerph17155514> (sprejem: 20.12.2020).
- Magnavita Nicola, Tripepi Giovanni, Di Prinzio Reparata Rosa (2020). Symptoms in Health CareWorkers during the covid-19 Epidemic. A Cross-Sectional Survey *Int. J. Environ. Res. Public Health* letnik 17. V: <https://doi.org/10.3390/ijerph17145218> (sprejem: 20.1.2021)
- Magnavita Nicola, Tripepi Giovanni, Di Prinzio Reparata Rosa (2020). Symptoms in Health CareWorkers during the covid-19 Epidemic. A Cross-Sectional Survey. *Int. J. Environ. Res. Public Health*, št. 17, 5218 V: www.mdpi.com/journal/ijerph (sprejem 20.1.2021)
- McCarthy Ellen P., Ogarek Jessica A., Loomer Lacey, Gozalo Pedro L., Mor Vincent, Hamel Mary Beth, Mitchell Susan L. (2020). Hospital Transfer Rates Among US Nursing Home Residents With Advanced Illness Before and After Initiatives to Reduce Hospitalizations. *JAMA Intern Med.* letnik 180, št. 3, str. 385-394. V: <https://jamanetwork.com/> (sprejem 20.12.2020)

- McGilton Katherine S., Escrig-Pinol Astrid, Gordon Adam, Chu Charlene H. (2020). Uncovering the Devaluation of Nursing Home Staff During covid-19: Are We Fuelling the Next Health Care Crisis? *JAMDA*, št. 21, str. 962-965.
- Mullera Ashley Elizabeth, Hafstada Elisabet Vivianne, Himmelsa Jan Peter William, Smedslunda Geir, Flottorpa Signe, Stenslandb SynneØien, Stroobantsc Stijn, Van de Veldea Stijn, Vista Gunn Elisabeth (2020). The mental health impact of the covid-19 pandemic on healthcare workers, and interventions to help them: A rapid systematic review. *Psychiatry Research*. V: www.elsevier.com/locate/psychres (sprejem 21.1.2021).
- Ouslander Joseph G., Grabowski David C. (2020). covid-19 in Nursing Homes: Calming the Perfect Storm. *JAGS*, št.68, str.2153-2162.
- Pappa Despoina, Dafogianni Chrysoula (2020). Investigation of Nurses' Mental Status during Covid-19 Outbreak - A Systematic Review. *International Journal of Nursing letnik 7, šte.1, str. 69-77*.
- Stern Charlotta, Klein Daniel B. (2020). Stockholm City's Elderly Care and Covid19: Interview .with Barbro Karlsson. *Society*, št. 57, str. 434-445.
- Stranga Peter, Fürst Per, Schultz Torbjörn (2020). Excess deaths from covid-19 correlate with age and socio-economic status. A database study in the Stockholm region. *Uppsala Journal of Medical Sciences letnik 125, št. 4, str. 297-304*.
- Sun Niuniu, Wei Luoqun, Shi Suling, Jiao Dandan, Song Runluo, Ma Lili, Wang Hongwei, Wang Chao Wang Zhaoguo, You Yanli, Liu Shuhua, Wang Hongyun (2020). A qualitative study on the psychological experience of caregivers of covid-19 patients. *American Journal of Infection Control št.48, str. 592-598*.
- Tonini Luana, Ribeiro LacerdaI Maria, de Godoi CaceresI Nayla Tamara, Hermann Ana Paula (2020). Recommendations in covid-19 times: a view for home care. *Rev Bras Enferm*. Str.731. V: <http://dx.doi.org/10.1590/0034-7167> (sprejem: 20.12.2021).
- Tracy Derek K., Tarn Mark, Eldridge Rod, Cooke Joanne, Calder James D.F., Greenberg Neil (2020). What should be done to support the mental health of healthcare staff treating covid-19 patients? *The British Journal of Psychiatry*, št. 217, str. 537-539.
- Vlačić Gregor, Kovačević Mile, Kern Izidor 2020. Patološke spremembe v pljučih pri umrlih bolnikih s covidom-19. *Zdrav Vestn.*, letnik 89, številka 11-12, str. 603-613.
- Wang Xia, Sun Chao, Hu Hui-xiu, Wang Zi-xin, Wang Hui 3, Peng Hua, Qiao Jian-hong, Gao Lan, (2020). Expert consensus on the nursing management of critically ill elderly patients with coronavirus disease 19. *Ageing Medicine*, št.3, str. 74-81.
- White Elizabeth M., Aiken Linda H., McHugh Matthew D. (2019). Registered Nurse Burnout, Job Dissatisfaction, and Missed Care in Nursing Homes. *J Am Geriatr Soc*. letnik 67, št. 10, str. 2065-2071.
- Williamson Victoria, Murphy Dominic , Greenberg Neil (2020). covid-19 and experiences of moral injury in frontline key workers. *Occupational Medicine*, št. 70 str. 317-319.
- Yang Seoyon, Kwak Sang Gyu, Chang Min Cheol (2020). Psychological impact of covid-19 on hospital workers in nursing care hospitals. *Nursing Open*, letnik 8, št.1. V: <https://doi.org/10.1002/nop.2.628> (sprejem: 20.1 2021).
- Yang Xiong, Peng Lingli (2020). Focusing on health-care providers' experiences in the covid-19 crisis. V: <https://doi.org/10.1016/> (sprejem: 20.1 2021).

Naslava avtoric:

Ljiljana Blagojevič, Prečna pot 7, 1360 Vrhnika

Radojka Kobentar, Ulica Molniške čete 5, 1000 Ljubljana